

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

E Ekonomski
fakultet u Sarajevu

PRIRUČNIK ZA NAVOĐENJE IZVORA U NAUČNIM I STRUČNIM RADOVIMA

Izmjenjeno i dopunjeno izdanje

Sarajevo, 2011. godine

PRIRUČNIK ZA NAVOĐENJE IZVORA U NAUČNIM I STRUČNIM RADOVIMA

Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Urednice:

Maja Arslanagić

Selma Kadić - Maglajlić

Izdavač:

Ekonomski fakultet u Sarajevu

Grafički dizajn:

Anel Ferić

Godina izdanja:

2011.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

001.811(035)

PRIRUČNIK za navođenje izvora u naučnim i
stručnim radovima / [urednice] Maja Arslanagić,
Selma Kadić-Maglajlić. - izmijenjeno i dopunjeno
izd. - Sarajevo : Ekonomski fakultet, 2011. - 36
str. : graf. prikazi ; 21 cm

Bibliografija: str. 35.

ISBN 978-9958-25-063-7

COBISS.BH-ID 19087366

Ovaj priručnik, koji za cilj ima unapređenje nivoa svijesti i znanja o značaju poštivanja i zaštite prava intelektualnog vlasništva, pripremljen je zahvaljujući pomoći američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Podršku u realizaciji i štampanju publikacije pružio je projekat

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Intellectual Property Rights (IPR)
Protection in Bosnia and Herzegovina

Stanovišta iznijeta u ovom priručniku predstavljaju mišljenja urednika, a ne nužno i stanovišta USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

PRIRUČNIK ZA NAVOĐENJE IZVORA U NAUČNIM I STRUČNIM RADOVIMA

Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Maja Arslanagić
Selma Kadić - Maglajlić

Sarajevo, septembar 2011.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. PLAGIJARIZAM	11
2. HARVARD SISTEM NAVOĐENJA REFERENCI	9
3. CITIRANJE REFERENCI U TEKSTU	13
3.1. Autor citiran u tekstu	13
3.2. Autor nije direktno citiran u tekstu	13
3.3. Veći broj radova istog autora objavljenih u različitim godinama.....	13
3.4. Veći broj radova istog autora objavljenih u istoj godini	14
3.5. Dva autora različitih radova citirana u istoj rečenici	14
3.6. Dva autora istog rada citirana u tekstu.....	14
3.7. Radovi koji imaju više od dva autora	15
3.8. Veći broja radova autora koji nisu direktno citirani u tekstu	15
3.9. Doslovno preuzimanje dijela teksta drugih autora.....	15
3.10. Poglavlja u editovanim knjigama	16
3.11. Sekundarni izvori	16
3.12. Nepoznat autor	16
3.13. Nepoznata godina objave rada	17
3.14. Tabele i dijagrami	17
3.15. Radovi koje su objavile različite organizacije.....	18
3.16. Web izvori u tekstu	18
4. NAVOĐENJE REFERENCI U LITERATURI	21
4.1. Knjige	21
4.1.1. <i>Knjiga jednog autora</i>	21
4.1.2. <i>Knjige sa dva, tri ili četiri autora</i>	21
4.1.3. <i>Knjige sa više od četiri autora</i>	22
4.1.4. <i>Editovane knjige</i>	22
4.1.5. <i>Poglavlja editovanih knjiga</i>	23
4.1.6. <i>Stranica, dio ili poglavlje knjige</i>	23
4.1.7. <i>Prevedene knjige</i>	23
4.1.8. <i>Elektronske knjige</i>	24
4.2. Članci	25
4.2.1. <i>Članak objavljen u naučnom časopisu</i>	25
4.2.2. <i>Članak objavljen u elektronskom obliku</i>	25
4.2.3. <i>Novinski članak</i>	25
4.2.4. <i>Novinski članak na Internetu</i>	26
4.3. Druge vrste dokumenata	26
4.3.1. <i>Konferencijski izvještaj</i>	26
4.3.2. <i>Konferencijski materijal</i>	27
4.3.3. <i>Diplomski rad, magistarski rad i disertacija</i>	27

4.3.4. <i>Zakon, pravilnik i uputa</i>	28
4.3.5. <i>Publikacije i drugi izvještaji</i>	28
4.3.6. <i>Patent</i>	28
4.3.7. <i>Dokumenti Evropske unije</i>	29
4.3.8. <i>Video i filmovi</i>	29
4.3.9. <i>Programi i serije</i>	29
4.3.10. <i>Slike i fotografije</i>	29
4.3.11. <i>Saopštenje za medije</i>	30
4.3.12. <i>Web strana</i>	30
4.4. <i>Navođenje referenci kad nema podataka</i>	31
ZAKLJUČAK	33
LITERATURA	35

UVOD

U Priručniku za navođenje izvora u naučnim i stručnim radovima, predstavljena je metodologija navođenja referenci primjenjiva na svim akademskim nivoima. Ekonomski fakultet u Sarajevu želi ovom publikacijom skrenuti pažnju svim studentima, istraživačima, naučnicima, te akademskoj zajednici uopće, na značaj ispravnog navođenja referenci, ali i na problem plagijarizma.

Jedan od strateških ciljeva Fakulteta je sprečavanje svih vidova plagijarizma kada su u pitanju radovi koji nastaju u okviru ove institucije. Na vodećim visokoobrazovnim institucijama u svijetu u upotrebi su različiti softveri za kontrolu originalnosti radova, a Ekonomski fakultet u Sarajevu prati takvu praksu kroz primjenu odgovarajućeg programa. Zajedno sa ostalim publikacijama i pravilnicima Fakulteta, ovaj priručnik će olakšati pisanje za sve one koji se bave ili se žele baviti naučnoistraživačkim radom.

Prilikom pisanja naučnih i stručnih radova neophodno je adekvatno navesti izvore, to jeste radove i ideje preuzete od drugih autora. Da bi se na jednostavan i razumljiv način objasnilo kako nastaje kvalitetan rad, u Priručniku su navedeni brojni primjeri ispravnog navođenja referenci.

U naučnim krugovima, **referenca** predstavlja informaciju koja je potrebna čitatelju u prepoznavanju i pronalasku korištenog izvora. Osnovno pravilo pri navođenju korištenih izvora jeste da reference moraju biti tačne, kompletne, te da ih treba dosljedno primjenjivati. S druge strane, pod **citiranjem** se podrazumijeva od riječi do riječi pisano ili usmeno navođenje dijelova tuđeg teksta ili riječi koje se mogu izvorno provjeriti (Zelenika, 2000).

Upotrebom određenog sistema citiranja i navođenja referenci ostvaruje se nekoliko efekata:

- omogućava se lakši pronalazak dodatne informacije o temi,
- povećava se stručnost i kredibilitet rada,
- omogućava se laka provjera tačnosti i pouzdanosti sadržaja rada,
- izbjegava se plagiranje, te se zasluga pripisuje izvornom autoru djela.

Postoji više sistema citiranja i referenciranja, a najčešće korišteni su sistemi "autor-datum" (kao što su Harvard sistem, APA, i drugi) i numerički sistemi (kao što su CSA, IEEE, Vancouver i drugi). Često, preferirani sistem citiranja i referenciranja zavisi od naučne discipline u kojoj autor piše. Tako će se način navođenja referenci u nekom radu iz matematike razlikovati od navođenja referenci u radu iz ekonomije. Također, autori su nekad suočeni sa potrebom poštovanja unaprijed postavljenih zahtjeva za citiranje izvora od strane institucije, časopisa ili izdavača.

Na primjer, različiti će biti zahtjevi visokoobrazovne institucije po pitanju referenciranja u magistarskom radu, od zahtjeva izdavača publikacije (npr. časopisa) koja je indeksirana u međunarodnoj bazi podataka (npr. Web of Knowledge).

Svaki od sistema podrazumijeva precizno definiran skup pravila za navođenje izvora u tekstu naučnog ili stručnog rada i način njihovog referenciranja. Cilj je da se u tekstu može prepoznati šta pripada samom autoru, a šta je preuzeto od drugih autora/izvora. Jednom usvojeni način referenciranja potrebno je dosljedno primjenjivati u cijelom radu.

Ekonomski fakultet u Sarajevu izradom ovog priručnika preporučuje korištenje Harvard sistema navođenja referenci (*eng.* Harvard Style of Referencing) zbog jednostavnosti i prihvaćenosti ovog sistema u najširim ekonomskim krugovima. Ovaj priručnik je prilagođen potrebama Fakulteta, a svi navedeni primjeri i izvori korišteni su isključivo u svrhu ilustracije. Svaka sličnost sa objavljenim radovima je slučajna.

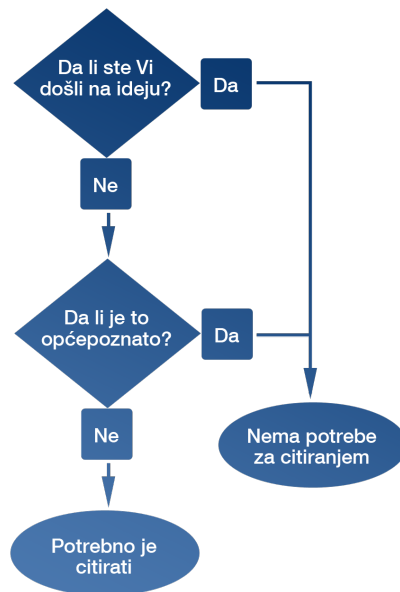
2. HARVARD SISTEM NAVOĐENJA REFERENCI

Harvard sistem navođenja referenci predstavlja najzastupljeniji način citiranja u prirodnim i društvenim naukama. Ovaj sistem se često naziva i “autor-datum” sistem. U istu kategoriju spada i APA sistem navođenja referenci, koji se od Harvard sistema u osnovi razlikuje po načinu korištenja interpunkcijskih znakova i veznika.

Karakteristika Harvard sistema je navođenje samo osnovnih podataka u tekstu (prezime autora, godina izdavanja), dok se potpuni podaci o citiranom djelu navode na kraju u Literaturi. U ekonomskim naukama je uobičajeno da se u Literaturi mogu naći samo djela koja su direktno korištena (citirana) u tekstu. Autor u toku pisanja rada može pregledati i proučiti znatno više djela, međutim, ti izvori se ne navode u Literaturi osim ako nisu direktno korišteni.

Robert Harris je dizajnirao pojednostavljene dijagrame kako bi ukazao na to šta je potrebno citirati u radovima. (Harris, 2001, citirano prema Central Queensland University, 2007)

Slika 1. Citiranje vlastite ideje

Izvor: Harris, 2001, str. 155

Slika 2. Citiranje tuđih riječi i ideja

Izvor: Harris 2001, str. 158

1. PLAGIJARIZAM

Plagijat (lat. *plagium* – otmica) predstavlja prepisivanje iz tuđih djela te nedopušteno prisvajanje tuđeg duhovnog vlasništva (Anić, Klaić i Domović, 2001).

Plagijarizam (lat. *plagiarius* – lopov, otmičar) je nedopušteno prisvajanje tuđeg duhovnog vlasništva tj. svako korištenje tuđih ideja, mišljenja ili teorija, bilo doslovno, bilo parafrazirano, u kojem se ne navodi autor, odnosno izvor informacija (Anić, et al., 2001).

Takav “copy-paste” čin predstavlja krađu autorstva, što je potpuno neprihvatljivo u naučnim, stručnim i studentskim radovima.

U široj akademskoj zajednici plagijarizam predstavlja težu povredu etičkog standarda i povlači disciplinsku odgovornost i sankcije.

Najveći problem s kojim se učesnici u akademskom procesu susreću jeste upravo plagijarizam. To je jedan od najčešćih načina ugrožavanja akademskog integriteta autora i uzrok stalnih sukoba na relaciji student – profesor.

Kopiranje, korištenje ili na bilo koji drugi način iskorištavanje tuđih ideja, riječi ili kreacija, bez navođenja izvora u odgovarajućem obliku je zabranjeno. Nije dovoljno promijeniti par riječi u frazi da se izvorni materijal pretvori u “vlastite riječi”. Promjena reda riječi u rečenici također nije prihvatljiva, kao ni korištenje sinonima, npr. promjena sa “zrak” na “vazduh”.

Prilikom pisanja radova moguće je koristiti tuđe riječi i ideje, ali uz obavezno označavanje i navođenje izvora iz kojih su te riječi i ideje preuzete. Osobe koje čitaju rad mogu čak i po samim rečenicama prepoznati da li je ono što je napisano originalno djelo ili tek preuzeti dio teksta.

Navođenje referenci, kao neizostavni dio bilo kakvog naučnog i stručnog djela, doprinosi kvalitetu rada, govoreći o korištenim izvorima i time o dubini informiranosti autora o tematici kojoj je rad posvećen. Proces pripreme svakog rada trebao bi započeti konsultiranjem postojećih izvora, eventualnim istraživanjem i tek onda pisanjem rada kroz davanje ličnog pečata.

3. CITIRANJE REFERENCI U TEKSTU

Autor se prilikom pripreme za izradu određenog djela susreće sa različitim vrstama sekundarnih podataka. Na primjer, publikacija može biti pisana od strane jednog, od strane više autora, a negdje autori nisu navedeni već samo organizacija koja je objavila rad. Imajući to u vidu, pri citiranju izvora, publikacije se različito navode u tekstu. Prilikom samog pisanja rada, može se pozvati na različite izvore. Dalje u tekstu su navedeni primjeri pravilnog citiranja.

3.1. Autor citiran u tekstu

Kada se u tekstu poziva na rad nekog autora, uz njegovo prezime navodi se i godina objave rada.

Primjer 1:

Kao što Ćulahović (2008) tvrdi da pojam globalizacije...

Primjer 2:

Kao što je Ćulahović (2008, str. 416) pokazao da globalizacija...

3.2. Autor nije direktno citiran u tekstu

Ukoliko se neko djelo želi citirati bez navođenja autora u tekstu, tada se njegovo prezime i godina objave rada navode u zagradi u relevantnom dijelu teksta ili na kraju rečenice.

Primjer 3:

Uslužni model sastoji se od vidljivog i nevidljivog dijela (Babić-Hodović, 2010)...

3.3. Veći broj radova istog autora objavljenih u različitim godinama

Kada se u tekstu poziva na veći broj radova istog autora, koji ukazuju na istu temu, a objavljeni su u različitim godinama, hronološkim redom se navodi prezime autora i godine objavljenih radova.

Primjer 4:

Kaplan (2000, 2004) iznosi zaključak...

Primjer 5:

Iznesen je zaključak... (Kaplan, 2000, 2004).

3.4. Veći broj radova istog autora objavljenih u istoj godini

Kada se poziva na radove istog autora koji su objavljeni u istoj godini, svakom radu se dodaje malo slovo *a*, *b*, *c* itd.

Primjer 6:

Johnson (1994a) je obrazložio..., međutim nešto kasnije je predložio da... (Johnson 1994b).

U slučaju da radovi istog autora objavljeni u istoj godini ukazuju na istu stvar navodi se:

Primjer 7:

Johnson (1994a, b) je...

3.5. Dva autora različitih radova citirana u istoj rečenici

Ako se u tekstu poziva na radove dva autora, uz direktno navođenje njihovih prezimena u istoj rečenici, u zagradi se daje godina objave radova.

Primjer 8:

Šamić (1997) i Zelenika (2000) su...

3.6. Dva autora istog rada citirana u tekstu

Kada se u tekstu poziva na rad dva autora, uz navođenje njihovih prezimena, u zagradi se navodi godina objave rada.

Primjer 9:

Brkić i Husić (2004) su predložili da...

Primjer 10:

Marketing komuniciranje... (Brkić i Husić, 2004).

3.7. Radovi koji imaju više od dva autora

Ako se u tekstu poziva na rad koji ima više od dva autora, prvi put navode se svi autori, a svaki naredni put navodi se prezime samo prvog autora i iza njega općeprihvaćena kratica et al. (skr. od lat. et alii – “i ostali”).

Primjer 11:

Jedan od osnovnih razloga analize ponašanja potrošača... (Čičić, Husić i Kukić, 2009).

Primjer 12:

U analizi ponašanja potrošača Čičić, et al. (2009) pokazuju da...

3.8. Veći broja radova autora koji nisu direktno citirani u tekstu

Ukoliko se u tekstu poziva na rezultate istraživanja ili zaključke većeg broja radova bez direktnog navođenja autora u tekstu, na kraju rečenice se u zagradi navode prezimena autora i godine objave radova.

Primjer 13:

Mnogi teoretičari nastoje objasniti... (Christensen, 1997; Hamel, 2002; Porter, 2004).

3.9. Doslovno preuzimanje dijela teksta drugih autora

Kod doslovnog citiranja do dvije linije teksta, uobičajeno je koristiti princip s navodnim znakovima.

Primjer 14:

Porter (1998) tvrdi: “Pet sila određuje...”

Primjer 15:

“Pet sila određuje...” (Porter, 1998).

Kod doslovnog citiranja teksta dužeg od dvije linije, češće se koristi princip zasebnog dijela teksta. Preporuka je da se taj citat posebno naznači uvlačenjem teksta.

Primjer 16:

Diferencijacija proizlazi iz jedinstvenog stvaranja vrijednosti za kupca. Ona može biti posljedica zadovoljavanja kriterija upotrebe ili signalizacije, iako u svom najodrživijem obliku nastaje na temelju obje skupine kriterija. Održiva diferencijacija zahtijeva da tvrtka na jedinstven način obavlja raspon vrijednosnih aktivnosti koje utječu na kriterije kupnje (Porter, 2008, str. 151).

3.10. Poglavlja u editovanim knjigama

Ukoliko se poziva na autora poglavlja koje je objavljeno u sklopu knjige čiji je redaktor (editor) bio/bila druga osoba, u tekstu treba da bude navedeno ime autora poglavlja, a ne redaktor.

Primjer 17:

U svom radu o globalnom marketingu, Sendić (2010) navodi...

Napomena, provjerite u poglavlju 4. kako se u Literaturi ispravno navode detalji za editovane knjige.

3.11. Sekundarni izvori

Ukoliko se poziva na rad čiji original iz nekog razloga nije bilo moguće pročitati, nego je u radu drugog autora nađena njegova referenca, takav rad postaje "sekundarni izvor" i kao takvog potrebno ga je navesti.

Primjer 18:

U periodu od 1970. do 2000. godine eksterni dug zemalja u razvoju je... (Todaro i Smith, 2005, citirano prema Čulahović, 2008).

3.12. Nepoznat autor

U slučajevima kada nije poznat autor nekog rada, koristi se skraćenica Anon (skr. od Anonymus).

Primjer 19:

U istoriji (Anon., 1908) se navodi da je...

3.13. Nepoznata godina objave rada

U slučajevima kada je nepoznata godina objave rada, koristi se skraćenica n.d. (skr. od no date).

Primjer 20:

Powell (n.d.) je uveo...

3.14. Tabele i dijagrami

Materijali kao što su tabele, grafikoni, dijagrami, slike, skice i sl. koji su preuzeti iz nekog izvora trebaju biti referencirani kao takvi.

Svaka tabela i dijagram trebaju biti označeni brojem prema redoslijedu po kojem su poredani u tekstu. Također, tabele i dijagrami trebaju imati svoj naslov, koji pruža odgovarajuće objašnjenje, dok se referenca navodi ispod istih.

Primjer 21:

Tabela 1. Prikupljeni indirektni porezi u periodu od 2005. do 2009.

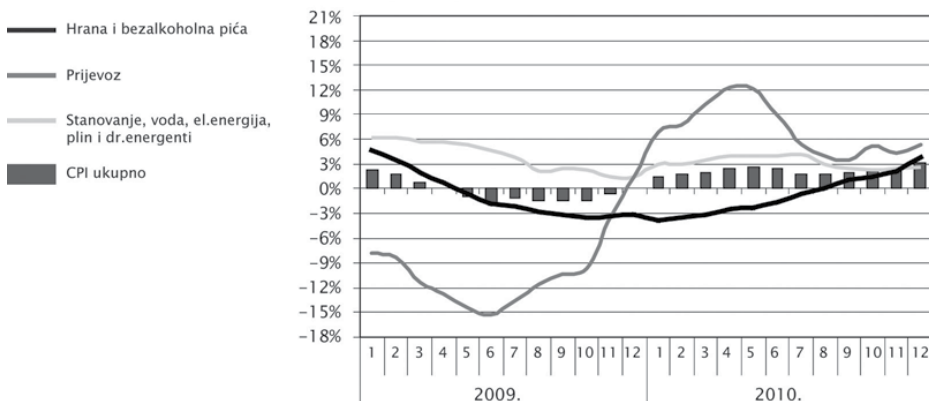
Opis	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
PDV	1.812	2.349	2.705	3.118	2.810
Carine	616	557	655	651	347
Akcize	798	861	917	937	997
Putarine	177	177	187	189	250
Ukupni prihodi od indirektnih poreza	3.402	3.945	4.464	4.895	4.404

Izvor: Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, 2009.

Slike, dijagrami, grafovi, šeme i sl., dakle sve osim tabela, mogu se navesti kao "Slika", iza čega slijedi broj, potom objašnjenje, dok je izvor ispod iste.

Primjer 22:

Slika 1. Izabrane komponente potrošačkih cijena u BiH za 2010. godinu

Izvor: Centralna banka Bosne i Hercegovine, 2010.

3.15. Radovi koje su objavile različite organizacije

Kada je rad objavljen od neke organizacije, udruženja, kompanije, državne institucije, nevladine organizacije i sl., navodi se naziv organizacije i godina objave rada.

Prihvatljivo je da se koristi službena skraćenica organizacije u tekstu, s tim da se prvi put mora navesti puni naziv, a skraćenica u zagradi, a onda se dalje u tekstu nastavlja koristiti skraćenica.

Primjer 23:

Prvi citat: Vijeće stranih investitora (VSI) (2009)

Drugi citat: VSI (2009)

3.16. Web izvori u tekstu

Ako se citira literatura dostupna na Internetu, navodi se autor ili naziv organizacije i godina objavljivanja, ako je to poznato. Ako autor nije poznat, u tekstu se navodi Anon. i godina kada je web stranica postavljena ili ažurirana. Treba voditi računa da se zabunom ne navede datum pristupa web stranici, nego datum objave teksta.

Primjer 24:

Rezultati istraživanja o siromaštvu u svijetu (Svjetska banka, 2010) ukazuju....

Primjer 25:

Posljednja istraživanja o regionalnom razvoju (Anon., 2010) ukazuju....

4. NAVOĐENJE REFERENCI U LITERATURI

Bibliografski podaci o citiranim izvorima navode se u Literaturi. U Literaturi su navedeni samo podaci za izvore koji su direktno citirani u tekstu. Osnovno pravilo je da se izvori navedu abecednim redom, prema prezimenu prvog autora ili po naslovu ukoliko autor nije poznat.

4.1. Knjige

Osnovno pravilo za navođenje knjiga u Literaturi je dato u prikazu u nastavku.

Slika 3. Navođenje knjiga u Literaturi

4.1.1. Knjiga jednog autora

Kod navođenja knjige jednog autora potrebni elementi su:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina izdavanja). Naslov knjige. Izdanje (izdanje se navodi samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju npr. 4., izd 3rd ed.). Mjesto izdavanja knjige (treba da bude naveden grad, a ne zemlja): Izdavač.

Primjer 26 (za prvo izdanje):

Ćulahović, B. (2008). *Ekonomija svijeta: rast, razvoj i trendovi*. Sarajevo: Ekonomski fakultet.

Primjer 27 (kada nije prvo izdanje):

Šamić, M. (1977). *Kako nastaje naučno djelo*. 4. izd. Sarajevo: Svjetlost.

4.1.2. Knjige sa dva, tri ili četiri autora

Potrebni elementi su:

Prezimana, inicijal(i) imena autora razdvojeni zarezom uz upotrebu veznika "i" prije navođenja posljednjeg autora. (godina izdavanja). Naslov knjige. Izdanje (izdanje se navodi samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju npr 4. izd. ili 3rd ed.).

Mjesto izdavanja knjige (treba da bude naveden grad, a ne zemlja): Izdavač.

Primjer 28:

Brkić, N. i Husić, M. (2004). *Vodič za studente iz marketing komuniciranja*. Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.

Primjer 29:

Čičić, M., Husić, M. i Kukić, S. (2010). *Ponašanje potrošača*. Mostar: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru.

4.1.3. Knjige sa više od četiri autora

Ukoliko knjiga ima više od četiri autora, navodi se na sljedeći način:

Primjer 30:

Trifković, M., Simić, M., Trivun, V., Silajdžić, V., Mahmutćehajić, F. (2009). *Međunarodno poslovno pravo*. Sarajevo: Ekonomski fakultet.

4.1.4. Editovane knjige

U Literaturi se knjige grupe autora sa redaktorom na čelu navode na sljedeći način:

Prezime(na), inicijal(i) imena redaktora. eds. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. Izdanje (izdanje se navodi samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju). Mjesto izdavanja knjige (treba da bude naveden grad, a ne zemlja): Izdavač.

Primjeri 31:

Keene, E. ed. (1988). *Natural Language*. Cambridge: University of Cambridge Press.

Primjeri 32:

Silverman, D.F. i Propp, K.K. eds. (1990). *The Active Interview*. Beverly Hills, CA: Sage.

Kratice *ed.* je skraćena od engleske riječi *editor* (urednik), i u primjeru označava redaktora navedene knjige. Isto tako *eds.* je skraćena od engl. *editors* (urednici) i označava da je knjigu uredio veći broj urednika.

4.1.5. Poglavlja editovanih knjiga

Za poglavlja editovanih knjiga potrebni elementi za navođenje referenci su:

Prezime(na), inicijal(i) imena autora poglavlja editovane knjige. (godina objave poglavlja). Naslov poglavlja iza kojeg slijedi U: Inicijal(i) urednika i prezime sa ed. ili eds. poslije zadnjeg imena. (godina izdavanja). *Naziv knjige*. Mjesto izdavanja knjige: Izdavač. Broj prve i zadnje strane poglavlja iza koje slijedi tačka.

Primjer 33:

Smith, J. (1975). A source of information. In: W. Jones ed. 2000. *One hundred and one ways to find information about health*. Oxford: Oxford University Press. Ch. 2.

Primjer 34:

Samon, C. (1970). Problems of information studies in history. In: S. Stone, ed. 1980. *Humanities information research*. Sheffield: CRUS, str. 44-68.

4.1.6. Stranica, dio ili poglavlje knjige

Prilikom navođenja stranica, dijela ili poglavlja knjige potrebni elementi su:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. Izdanje (samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju). Mjesto izdavanja knjige: Izdavač. poglavlje ili broj stranice.

Primjer 35 (za stranicu):

Peštek, A. (2011). *E-marketing u turizmu*. Sarajevo: Ekonomski fakultet. str. 55.

Primjer 36 (za dio knjige):

Peštek, A. (2011). *E-marketing u turizmu*. Sarajevo: Ekonomski fakultet. str. 55-59.

Primjer 37 (za poglavlje):

Peštek, A. (2011). *E-marketing u turizmu*. Sarajevo: Ekonomski fakultet. Poglavlje 6.

4.1.7. Prevedene knjige

Ukoliko su u tekstu korištene prevedene knjige, potrebni elementi su:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. Prevedeno sa (jezik) ime prevodioca. Mjesto izdavanja knjige: Izdavač.

Primjer 38:

Steffano, C. (2005). *Praktična primjena Direktiva Evropske unije u Italiji*. Preveo sa francuskog jezika Edin Dizdar. Rim: Ekonomski institut.

4.1.8. Elektronske knjige

Pored štampanih izdanja knjiga, u upotrebi se nalaze i elektronske knjige (e-knjige). Ispod su navedeni primjeri za navođenje referenci e-knjiga.

Pri navođenju elektronskih izdanja, za e-knjigu koja je objavljena na CD-u ili DVD-u, potrebno je navesti sljedeće podatke:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. [vrsta medija]. Izdanje (samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju). Mjesto izdavanja: Izdavač.

Primjer 39 (e-knjiga objavljena na CD-u ili DVD-u):

Ćulahović, B. (2008). *Ekonomija svijeta: rast, razvoj i trendovi*. [CD]. Sarajevo: Ekonomski fakultet.

Ukoliko je e-knjizi pristupljeno na Internetu putem upotrebe šifre, potrebni elementi su:

Prezime, inicijal(i) autora. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. [vrsta medija]. Mjesto objave: Izdavač. Pristupljeno preko: navesti izvor e-knjige/baze podataka, web adresu ili URL za tu e-knjigu [datum pristupa].

Primjer 40 (e-knjiga objavljena na Internetu):

Fisherman, R. (2005). *The Rise and Fall of Suburbia*. [e-book]. Chester: Castle Press. Pristupljeno preko: University Library/Digital Library/e-books <http://libweb.anglia.ac.uk/E-books> [pristupljeno 07. maj 2010].

Ukoliko je e-knjiga dostupna na Internetu bez ograničenja, podaci o njoj navode se na sljedeći način:

Prezime, inicijal(i) autora. (godina izdavanja). *Naslov knjige*. [vrsta medija]. Mjesto objave (ukoliko je poznato): Izdavač. Dostupno na: navesti web adresu [datum pristupa].

4.2. Članci

Ponekad autori, a pogotovo studenti, zanemaruju značaj naučnih članaka koji su objavljeni u okviru različitih časopisa i konferencija. Ekonomski fakultet u Sarajevu je svojim istraživačima i studentima obezbijedio pristup vodećim akademskim bazama podataka, što predstavlja veliku prednost i mogućnost pronalaska najnovijih istraživanja iz određene oblasti u cijelom svijetu.

4.2.1. Članak objavljen u naučnom časopisu

Kada se koriste članci u akademskim časopisima, potrebni podaci su:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina objavljivanja). Naziv članka. *Puni naziv časopisa*. Volumen (broj/naziv izdanja), broj stranice.

Primjer 41:

Kidwell, B., Hardesty B.R.M. i Sheng, S. (2011). Emotional Intelligence in Marketing Exchanges. *Journal of Marketing*. Vol. 75, str. 48-95.

4.2.2. Članak objavljen u elektronskom obliku

Naučni članci mogu biti objavljeni i u elektronskom obliku, te je za njihovo navođenje potrebno raspolagati sljedećim podacima:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina objavljivanja). Naziv članka. *Puni naziv časopisa*. [vrsta medija]. Volumen (broj/naziv izdanja), broj stranice ukoliko je dostupno. Dostupno na: web adresa [datum pristupa].

Primjer 42:

Fiegenger, M.K. (1997). The control of strategy in dynamic versus stable environments. *Journal of Managerial Issues*. [online]. 9 (1), str. 8. Dostupno na: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-19405116.html> [pristupljeno 07. maj 2010].

4.2.3. Novinski članak

Novinski članak također može biti referenca u radu, te je za njegovo navođenje neophodno:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina objavljivanja). Naslov članka ili rubrike. *Puni naziv novina*. Dan i mjesec. broj strane i rubrike.

Primjer 43:

Kojević, U. (2009). Efikasna borba protiv piratstva doprinosi ekonomskom razvoju zemlje. *Nezavisne novine*. 31. januar. str. 2b.

4.2.4. Novinski članak na Internetu

Danas su novinski članci dostupni i na Internetu, ukoliko autori koriste ovakav izbor, potrebno ga je referencirati na sljedeći način:

Prezime, inicijal(i) imena autora ili organizacije (godina objavljivanja). Naslov dokumenta ili strane. *Puni naziv novina*. [vrsta medija]. Informacije o datumu. Dostupno na: web adresa [datum pristupa].

Primjer 44:

Tanjug (2011). Neophodna zaštita intelektualne svojine. *Blic Online*. [online]. 12.april. Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/247582/Neophodna-zastita-intelektualne-svojine> [pristupljeno 13. april 2011].

Praksa pokazuje da je uvijek dobro za vlastitu arhivu napraviti kopiju članka na koji se u radu poziva.

4.3. Druge vrste dokumenata

Ponekad, traženi podaci nisu dostupni u knjigama i časopisima, te je potrebno posegnuti za drugim vrstama dokumenata kako bi rad bio sveobuhvatan. Ti dokumenti mogu biti: konferencijski izvještaji, konferencijski materijali, diplomski, magistarski radovi, doktorske disertacije, zakoni i pravilnici, filmovi itd. U narednom dijelu Priručnika će biti prikazano pravilno referenciranje najčešće korištenih izvora ove vrste.

4.3.1. Konferencijski izvještaj

Pravilo pri upotrebi konferencijskog izvještaja je da se navode sljedeći podaci:

Prezime, inicijal(i) imena autora ili organizacija. (godina objavljivanja). *Puni naziv izvještaja konferencije*. Mjesto održavanja konferencije, datum održavanja, mjesto izdavanja: Izdavač.

Primjer 45:

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2005). *6th Global Forum on Reinventing Government: Towards Participatory and Transparent Governance*. Seoul, Republic of Korea, 24-27 May 2005, New York: United Nations.

4.3.2. Konferencijski materijal

Pravilo za upotrebu materijala objavljenih na konferencijama obuhvata:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina objavljivanja). Puni naziv konferencijskog materijala. Naziv organizacije, *Naziv konferencije*. Mjesto održavanja konferencije, datum održavanja, mjesto izdavanja: Izdavač.

Primjer 46:

Husić, M., Arslanagić, M., Kadić, S. i Čičić, M. (2011). Decision making in real estate purchase - the case of Bosnia and Herzegovina. Ekonomski fakultet Split, *The ninth international conference: Challenges of Europe: Growth and Competitiveness – Reversing the Trends*. Bol, Hrvatska 25.-28. april 2011. godine, Split: Ekonomski fakultet u Splitu.

4.3.3. Diplomski rad, magistarski rad i disertacija

Pravilo pri upotrebi ovih materijala je da se navode sljedeći podaci:

Prezime, inicijal(i) imena autora. (godina objavljivanja). *Naslov rada*. Vrsta rada, Mjesto izdavanja: Fakultet, Univerzitet.

Primjer 47:

Kadić, S. (2007). *Uticaj političkog marketinga na odluke birača*. Diplomski rad, Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.

Primjer 48:

Arslanagić, M. (2011). *Uticaj korporativne reputacije uslužnih kompanija na percipiranu vrijednost organizacijskih kupaca*. Magistarski rad, Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.

Primjer 49:

Habul, A. (2003). *Model uvođenja elektronskih usluga u poslove javne administracije grada Sarajeva*. Doktorska disertacija, Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.

4.3.4. Zakon, pravilnik i uputa

Ukoliko se citiraju zakoni, pravilnici i upute, navode se sljedeći podaci:

Naslov publikacije u kojoj je zakon objavljen (godina objavljivanja). *Naslov zakona*. Mjesto izdavanja: Izdavač, broj/godina, strane od – do.

Primjer 50:

Službene novine FBiH (2005). *Zakon o računovodstvu i reviziji FBiH*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 32/05, str. 1-6.

4.3.5. Publikacije i drugi izvještaji

Kada se citiraju publikacije organizacija i drugi izvještaji, navodi se:

Prezime, inicijal(i) imena autora, urednika ili tijela odgovornog za dokument (godina objavljivanja). *Naslov dokumenta: podnaslov*. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Primjer 51:

Deloitte (2009). *Survey of Health Care Consumers: Key Findings, Strategic Implications*. Washington: Deloitte.

4.3.6. Patent

Kada se poziva na patent, navodi se:

Prezime, inicijal(i) imena inovatora. Punomoćnik. (godina). *Naziv*. Mjesto. Broj patenta (status, ako je u primjeni).

Primjer 52:

Bošnjak, D. Art Company d.o.o. (1989). *Metalni šiljak za finu obradu kamena*. BiH. Patent broj 780/1991.

4.3.7. Dokumenti Evropske unije

Kada se poziva na dokumente Evropske unije, kompletna referenca se navodi u italik slovima, sa sljedećim podacima :

Naziv institucije koja izdaje dokument (npr. Komisija), Oblik (Direktiva ili Odluka) godina/broj objave/Inicijali institucije te datum usvajanja dokumenta ukoliko je poznat, naziv.

Primjer 53:

Vijeće Evrope, Direktiva 2002/31/EK 31. januara 2002. o opštoj sigurnosti proizvoda.

4.3.8. Video i filmovi

Kada se pozivamo na video ili film, potrebni podaci za navođenje su:

Naziv (godina, za filmove preferirani datum je godina prikazivanja u zemlji produkcije). Medija format. Režiser. Zemlja proizvodnje: Izdavač.

Primjer 54:

Mali svet (2004). Film. Miloš Radović. Srbija: Cobra film.

4.3.9. Programi i serije

Ukoliko se poziva na programe ili serije, potrebno je navesti:

Naziv i broj epizode ako je relevantno (godina). Vrsta medija. Proizvođač i kanal. Datum i vrijeme prikazivanja.

Primjer 55:

60 minuta (2011). TV. FTV. 20. juni 2011, 20.15.

4.3.10. Slike i fotografije

Pravilo pri upotrebi ovih materijala jeste da se navode sljedeći podaci:

Umjetnik/Fotograf (ukoliko je poznato). (godina objavljivanja). Naziv slike. [vrsta medija] Informacija o kolekciji (kolekcija, broj dokumenta, grad/mjesto: Naziv biblioteke/arhiva).

Primjer 56:

Marjanović, J. (2007). *Nebo*. [Grafika] (Privatna kolekcija).

Primjer 57:

Marjanović, J. (2004). *Zagreb 2002: Žar ptica*. [Fotografija] (Kolekcija Krik).

4.3.11. Saopštenje za medije

Saopštenje za medije može se navoditi u papirnoj i elektronskoj formi. Pravilo za navođenje saopštenja za medije u papirnom izvoru je:

Naziv organizacije koja objavljuje saopštenje (godina objavljivanja). *Naslov*. Saopštenje za medije, datum.

Primjer 58:

Centralna banka Bosne i Hercegovine (2011). *Podaci o kartičnom poslovanju u BiH*. Saopštenje za medije, 16. mart 2011.

Pravilo za navođenje saopštenja za medije u elektronskom izvoru je:

Naziv organizacije koja objavljuje saopštenje (godina objavljivanja). *Naslov*. [Saopštenje za medije] datum. Dostupno na: web adresa [datum pristupa].

Primjer 59:

Centralna banka Bosne i Hercegovine (2011). *Podaci o kartičnom poslovanju u BiH*. [Saopštenje za medije] 16. mart 2011. Dostupno na: <http://www.cbbh.ba/index.php?id=754&lang=bs> [pristupljeno 16. mart 2011].

4.3.12. Web strana

Kada se navode izvori preuzeti s web-a, navodi se potpuna web stranica s koje je preuzet materijal, i to na sljedeći način:

Autor ili izvor (godina objavljivanja). Naslov dokumenta ili web stranice. [vrsta medija] Dostupno na: web adresa [datum pristupanja sadržaju].

Ukoliko je URL predug, potrebno je navesti detalje koji će omogućiti čitaocu na pristupi materijalu preko centralne web stranice (tj. homepage).

Primjer 60:

Ministarstvo civilnih poslova BiH (2009). *Strategija razvoja nauke u Bosni i Hercegovini 2010.–2015.* [Internet] Dostupno na: http://www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/Archive.aspx?template_id=19&pageIndex=1 [pristupljeno 12. maj 2010].

4.4. Navođenje referenci kad nema podataka

Ukoliko nije poznato kada je određeni materijal objavljen, potrebno je provjeriti sadržaj i dostupne reference, kako bi približno odredili kada je materijal objavljen, npr:

2004?	Moguća godina
188-	Decenija sigurna, ali ne i godina
199?	Moguća decenija

Ukoliko nije poznato ko je autor, mjesto izdavanja ili izdavača, koristimo sljedeće oznake:

Anon	Autor nije poznat (skr. od engleske riječi Anonymus)
s.l.	Nije poznato mjesto objave (Latinski: since loco)
s.n.	Nije poznat izdavač (Latinski: sine nomine)
n.d.	Nema datuma (skr. od engleske riječi No date)

ZAKLJUČAK

Od učesnika u naučnoistraživačkom radu se očekuje adekvatno poznavanje metodologije izrade naučnog i stručnog rada. U svakom naučnom i stručnom djelu mora postojati jasna distinkcija između misli, ideja i stavova autora i onih koji su preuzeti iz drugih izvora. Potrebno je imati u vidu da količina proučene literature govori o kvaliteti i temeljitosti autora, kao i da je navođenje korištenih izvora poštivanje profesionalne etike.

Sve aktivnosti, bilo da je riječ o prezentacijama, diskusijama, seminarskim radovima i sl., moraju biti vlastito djelo kreirano isključivo na datu temu. Evaluacija radova vrši se na osnovu relevantnosti, stručnosti, aktuelnosti, stila pisanja, gramatike i pravopisa. Upotreba drugih izvora (ideja, citata, parafraziranja) treba biti dokumentirana na ispravan način. Ekonomski fakultet u Sarajevu je u tu svrhu pripremio i ediciju priručnika koji se mogu pronaći u bibliotečko-informacionom centru i na web stranici Ekonomskog fakulteta u Sarajevu (<http://www.efsa.unsa.ba/bic/ba/edicija-prirunika>).

Priručnik će poslužiti svima koji pišu naučne ili stručne radove da izbjegnu neautorizovano korištenje vlastitih i tuđih tekstova. Ekonomski fakultet u Sarajevu će se posvetiti aktivnoj borbi protiv plagijarizma i neautorizovanog korištenja tuđeg rada. Svaki slučaj ugrožavanja akademskog integriteta bit će sankcioniran disciplinskim postupkom.

Ova publikacija treba da služi svim istraživačima i naučnicima kao osnova i podsjetnik za ispravnu pripremu i pisanje naučnoistraživačkog rada. Ozbiljan pristup naučnoistraživačkom radu zahtijeva dosta dodatnog angažmana, istraživanja, provjere, pregleda i konstantno učenje.

Sarajevo, septembar 2011. godine

LITERATURA

Anglia Ruskin University, University Library (2010). *Guide to the Harvard Style of Referencing*. [Internet] Dostupno na: http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/files/Harvard_referencing_2010.pdf [pristupljeno 13. april 2011].

Anić, V., Klaić, N., i Domović, Ž. (2001). *Rječnik stranih riječi*. Beograd: Biografika a.d. Subotica.

Bournemouth University (2010). *BU guide to citation in the Harvard style*. Poole: Bournemouth University. [Internet] Dostupno na: http://www.bournemouth.ac.uk/library/citing_references/docs/Citing_Refs.pdf [pristupljeno 13. april 2011].

Central Queensland University (2007). *Harvard (author-date) referencing guide*. [Internet] Dostupno na: <http://www.library.uow.edu.au/content/groups/public/@web/@health/documents/doc/uow025425.pdf> [pristupljeno 10. april 2011].

Harris, R. (2001). *The plagiarism handbook: strategies for preventing, detecting and dealing with plagiarism*. Los Angeles: Pycszak Publishing.

Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. 4. izd. Rijeka: Ekonomski fakultet.

